

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 15798
Класичний приватний університет,
доктору юридичних наук, професору
Рябчинській Олені Павлівні

В І Д Г У К

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Богатирьова Івана Григоровича на дисертацію Литвиненко Олексія Юрійовича «Кримінально-виконавчі засади правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні» на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Актуальність теми дослідження показує, що кримінально-виконавчі засади правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні, у зв'язку з прийнятою Стратегією реформування кримінально-виконавчої системи України на 2026 рік та її трансформації в пенітенціарну систему, потребують свого осмислення на теоретичному і практичному рівні. А тому, проведення спеціального кримінально-виконавчого дослідження правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні, покликаного з'ясувати стан його реалізації в місцях несвободи в Україні та запропонувати сучасну систему заходів з удосконалення відповідного напрямку кримінально-виконавчої діяльності.

Отож актуальність дослідження відповідає спеціальності наукового пошуку. Вона виконана аспірантом у дослідницькому напрямі кримінально-виконавчої науки, що принципово обумовлює досягнення наукових результатів та є міцною платформою для нових наукових розробок взагалі та теорії кримінально-виконавчого права зокрема.

Вивчення рукопису дисертації О. Ю Литвиненко «Кримінально-виконавчі засади правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні» дозволяє стверджувати, що дослідження відповідає Кримінально-виконавчому кодексу (далі – КВК) України, що засвідчує актуальність теми, її орієнтований підхід до

організації процесу виконання/відбування покарань в місцях несвободи Державної кримінально виконавчої служби України.

Варто погодитися із аспірантом, що повноцінна реалізація такого підходу неможлива без гарантування засудженим таких прав, як-от: право на гуманне ставлення до них та на повагу їхньої людської гідності; на належне матеріально-побутове та медико-санітарне забезпечення, на умовно-дострокове звільнення, а також гарантії забезпечення оптимальності між умовами життя у колонії й на свободі, що має сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності (ч. 2 ст. 102 КВК України).

Метою дисертаційної роботи є розробка аспірантом на теоретичному і практичному рівнях кримінально-виконавчих засад правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні з формулюванням практико орієнтованих пропозицій та рекомендацій. Для досягнення поставленої мети вирішувалися відповідні **завдання**.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні.

Предметом дослідження є кримінально-виконавчі засади правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні.

Методологічною основою дисертації виступає сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дозволило аспіранту розкрити сутність ключових елементів правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні.

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистики, узагальнені результати анкетування 270 засуджених в місцях несвободи в Україні, які відбувають покарання в кримінально-виконавчих установах Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Одеської, Херсонської та Чернігівської областей; результати анкетування 140 співробітників цих установ. У роботі також використана інформація, висвітлена в оглядах, бюлетенях, інформаційних листах, наказах Міністерства юстиції України.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науковопрактичних конференціях, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції (м. Запоріжжя, 24–25 лютого 2023 р.); III Міжнародному пенітенціарному форумі (м. Київ, 3 листопада 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності» (м. Одеса, 24 листопада 2023 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р.)

Зважаючи на це, вбачається, що рецензоване дослідження виконане за актуальною тематикою, здійснений глибокий кримінально-виконавчий аналіз із обраної теми, зроблені достовірні висновки, сформульовані цінні в теоретичному та практичному плані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства з питань кримінально-виконавчих засад правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні.

Ступінь обґрунтованості висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих в дисертації й їхня достовірність. Вивчення дисертації О. Ю Литвиненко «Кримінально-виконавчі засади правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні» у цілому показує, що аспірант керується, враховує та виконує встановлені вимоги та рекомендації, що пред'являються до виконання дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії, дотримується методів та прийомів дослідження, пов'язує основні положення роботи з напрацьованими теоретичними та емпіричним матеріалом, поглибленим аналізом практики діяльності органів і установ виконання покарань, пропозиції ним зроблені на належному науковому рівні.

Заслуговує окремої підтримки достовірність і новизна дослідження, наукова обґрунтованість отриманих результатів та сформованих на їхніх основі висновків, що підтверджуються фактичними даними, отриманими шляхом аналізу, вибіркового вивчення законодавчих та відомчих нормативно-правових актів, наукової літератури та інших матеріалів з питань правового статусу

засуджених в місцях несвободи в Україні. За результатами дослідження сформульовано низку нових за змістом висновків, узагальнень і пропозицій, зокрема:

вперше:

– сформульовано визначення поняття «кримінально-виконавчі засади правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні» як системи впорядкованих кримінально-виконавчим законодавством прав, обов'язків засуджених, які відбувають покарання в місцях несвободи Державної кримінально-виконавчої служби, що розглядається крізь призму реформування пенітенціарної системи України та міжнародних стандартів утримання ув'язнених і засуджених;

– на основі історико-правового аналізу законодавчих ініціатив центральних органів виконавчої влади, відповідальних за забезпечення формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, за часів чинності КВК України виокремлено три періоди трансформації правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні, а саме: I період (2004–2010 рр.), II період (2010–2016 рр.), III період (із 2016 р. й дотепер);

– запропоновано шляхи впровадження в діяльність виховних та виправних колоній міжнародного досвіду забезпечення кримінально-виконавчих засад правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні;

удосконалено: – зв'язок правового статусу засуджених із прогресивною системою виконання покарання. Зокрема, доведено, що важливість прогресивної системи полягає в тому, що вона здатна за необхідних умов (формальних і матеріальних) і через відповідні форми (зміну умов тримання засуджених до позбавлення волі, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання) суттєво гуманізувати початковий правовий статус засуджених;

– класифікацію законних інтересів засуджених в місцях несвободи в Україні за такими критеріями: 1) за часом дії; 2) за характером матеріального

виразу (через реалізацію засудженим прагнення отримати передбачене законом соціальне благо); 3) за характером юридичних фактів; 4) за суб'єктами застосування; – механізм упровадження міжнародного досвіду забезпечення правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні;

дістали подальший розвиток: – позиції вчених щодо доцільності розгляду правового статусу засуджених як сукупності покладених на них обов'язків, наданих прав і гарантованих законних інтересів; – доктринальні й нормативно-правові підходи до двоелементного змісту (структури) юридичних обов'язків засуджених, а саме: по-перше, це необхідність вчиняти певні дії; по-друге, необхідність утриматися від вчинення встановлених законом дій; – співвідношення законних інтересів засуджених в місцях несвободи в Україні з їхніми суб'єктивними правами та юридичними обов'язками; 23 – науково-практичні аргументи щодо виокремлення і кримінально-виконавчому законі самостійної статті, присвяченої регламентації законних інтересів засуджених (с.21-23 рукопису дисертації).

У **вступі** автором вірно обґрунтовано вибір теми дисертаційної роботи, визначено мету й завдання дисертаційного дослідження, його об'єкт та предмет, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, зазначено про їхню апробацію, а також вказано структуру й обсяг дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок, із них основний текст – 169 сторінок. Список використаних джерел включає 205 найменувань.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади дослідження правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні» аспірантом розкрито стан наукового дослідження кримінально-виконавчих засад правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні та його методологічний інструментарій, визначено генезис правового статусу засуджених в місцях

несвободи в Україні, сформульовано поняття та розкрито зміст кримінально-виконавчих засад правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні (с. 25–91 рукопису дисертації) завдяки чому:

- наголошено на тому, що правовий статус засуджених в місцях несвободи в Україні не лише входить у структуру порядку і умов відбування засудженими кримінального покарання у виді позбавлення волі, він також є частиною захисту прав і свобод засуджених, оскільки порушення адміністрацією установи виконання покарань (залежно від рівня безпеки) правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні викликають у засуджених та їх рідних регулярні скарги до Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерства юстиції України та суду;

- розкрито методологічний інструментарій кримінально-виконавчих засад правовий статус засуджених в місцях несвободи в Україні та зазначено, що правовий статус засуджених в місцях несвободи в Україні є частиною відбування ними кримінального покарання, тому залишати поза увагою такий важливий напрям в частині реформування кримінально-виконавчої системи України і її трансформації в пенітенціарну систему є неприпустимим і недоречним;

- під час дослідження генезису правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні, за основу взято періодизацію різних етапів становлення й розвитку державності на території України, зважаючи при цьому на особливості генезису досліджуваного інституту вітчизняного кримінально-виконавчого права;

- розкрито зміст кримінально-виконавчих засад правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні то сформульовано їх авторське визначення.

У розділі 2 «Кримінально-виконавча характеристика змістовних елементів правового статусу засуджених в місцях несвободи» розкрито і обґрунтовано права та обов'язки засуджених в місцях несвободи в Україні в системі їх

правового статусу та визначено їх законні інтереси (с. 94– 124 рукопису дисертації), завдяки чому:

- проаналізовано основні (ст. 8, 10 КВК України) та спеціальні (ч. 1 ст. 107 КВК України) права засуджених до позбавлення волі на певний строк. Зазначено, що права засуджених до покарання цього виду є підвидом основних прав засуджених і похідними від останніх;

- запропоновано авторську класифікацію окремих груп спеціальних прав засуджених до позбавлення волі, зокрема: 1) ті, що спрямовані на забезпечення нормальної життєдіяльності під час відбування покарання; 2) направлені на підтримання соціальних зв'язків засуджених та їхнього контакту із зовнішнім світом;

- проведено аналіз норм кримінально-виконавчого законодавства, завдяки чому засвідчується, що гарантіями здійснення засудженими своїх прав, свобод і законних інтересів, а також виконання ними в повному обсязі покладених на них обов'язків виступають контроль міжнародних організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, судовий, відомчий і громадський контроль, прокурорський нагляд.

У розділі 3 «Міжнародний досвід забезпечення правового статусу засуджених в місцях несвободи» де аспірантом ґрунтовно розкрито міжнародні стандарти забезпечення правового статусу засуджених в місцях несвободи та визначені шляхи впровадження міжнародних стандартів забезпечення правового статусу засуджених в кримінально-виконавче законодавство України (с. 145–158 рукопису дисертації) завдяки чому:

- визначено механізму реалізації правового статусу засуджених в місцях несвободи, доведено його актуальність в умовах сьогодення у зв'язку з прагненням Міністерства юстиції України посилити вектор гуманізації виконання та відбування покарань;

- доведено, що ступінь розвитку інституту правового статусу засуджених в установах виконання покарань є показником рівня їх функціонування, а належний механізм реалізації норм, що закріплюють правовий статус

засуджених в місцях несвободи, свідчить про принципи справедливості, законності, демократизму та наближення держави до рівня правової європейської країни;

- здійснено аналіз шляхів упровадження міжнародного досвіду забезпечення правового статусу засуджених у кримінально-виконавчому законодавстві України;

- обґрунтовано думку, що процедура звернення засуджених до ЄСПЛ є надто складною та витратною, а розгляд ним справ і процес ухвалення рішення доволі повільними, але наслідки прийняття таким авторитетним міжнародним органом негативного рішення проти держави переважає всі подолані на цьому шляху складнощі.

- доведено, що захист прав засуджених здійснюється шляхом винесення відповідних рішень, які скеровуються до виконання. Так, якщо в місцях несвободи тримається хвора людина, це може суперечити ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (заборона катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання).

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану дисертаційну роботу О.Ю. Литвиненко, варто визнати наявність у ній певних дискусійних питань, недостатню аргументованість положень, які варто усунути під час публічного захисту.

1. У вступі дисертаційного дослідження аспірант наводить статистичні дані, які саме і свідчать про необхідність проведення сучасного комплексного наукового дослідження кримінально-виконавчих засад правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні. Зокрема, згідно з інформаційно-аналітичними матеріалами щодо діяльності установ виконання покарань в умовах дії воєнного стану в Україні, станом на 1 грудня 2023 р. на підконтрольній Україні території діє 103 установи виконання покарань, слідчих ізоляторів, виправних та виховних колоній і виправних центрів (установи виконання покарань – 12, слідчі ізолятори – 15, виправні колонії – 65, виховні

колонії – 1, виправні центри – 10). Також у 3 деокупованих установах особи не утримуються (Херсонська область), а з 13 (Запорізька – 6, Харківська – 3, Донецька – 3, Миколаївська – 1) засуджені та заарештовані особи евакуйовані до інших установ. З 11 окупованих після 24 лютого 2022 р. установ залишаються окупованими 7 (Херсонська – 1 (ВК), Луганська – 1 (СІЗО), Запорізька – 3 (ВЦ – 1, ВК – 2), Донецька – 2 (СІЗО – 1, ВК – 1)). У зв'язку із цим наразі засуджені та заарештовані особи фактично перебувають у 87 установах виконання покарань. Проведену роботу аспіранта варто оцінити позитивно, поряд з тим, відсутність посилань на статистичні дані викликають в опонента зауваження, оскільки ці дані, якщо вони є в режимі вільного доступу, то на них, варто було б зробити посилання.

2. У підрозділі 1.1. «Стан розробки проблеми та методологія дослідження кримінально-виконавчих засад правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні (с. 25–45 рукопису дисертації) автор, забезпечуючи здійснення об'єктивного аналізу предмета дослідження розкриває методологічний інструментарій. Вказане, на думку офіційного опонента, є правильним та обґрунтованим. Водночас, не зазіхаючи на творчий задум аспіранта, можливо, варто було б окремо виокремити підрозділ «Методологія дослідження кримінально-виконавчих засад правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні». Дане зауваження є дискусійним і його можна усунути під час публічного захисту.

3. У підрозділі 1.2. «Генезис правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні» (с. 45–76 рукопису дисертації) аспірант виділяє історичні періоди розвитку правового статусу в місцях несвободи в Україні. На думку офіційного опонента, таке рішення автора не суперечить структурно логічному викладу матеріалу. Однак, розкриваючи сучасний період функціонування правового статусу в місцях несвободи в Україні, доцільно було б не тільки виокремити їхні проблеми, а й запропонувати сучасний алгоритм їхнього вирішення. Наприклад, дисертантом доречно було б висловити власну позицію стосовно вирішення правового статусу засуджених в місцях несвободи в

Україні у пілотному проєкті Міністерства юстиції України про створення на базі «Державної установи «Уманська виправна колонія – 129» сучасної виправної колонії.

4. У підрозділі 3.2. Шляхи впровадження міжнародних стандартів забезпечення правового статусу засуджених в кримінально-виконавче законодавство України (с. 158–176 рукопису дисертації) аспіранту варто разом з пропозиціями щодо законодавчого удосконалення правового статусу засуджених в місцях несвободи напрацювати для майбутніх досліджень власну концепцію їх розвитку, наприклад, в умовах воєнного стану, для полонених військовослужбовців р.ф. Оскільки така концепція у кримінально-виконавчому праві має свої цілі, суб'єкти і планування, її варто сформулювати окремо у виді додатка. Вказане підтвердило б високий рівень не тільки дослідження, а й авторського бачення проблеми в майбутньому.

5. На думку опонента, у проведеному дослідженні доцільно було б показати об'єктивний і суб'єктивний вплив правового статусу засуджених в місцях несвободи на запобігання вчинення ними нового злочину, оскільки така проблема, на жаль, не була предметом дослідження вітчизняних вчених за роки незалежності України.

Інші виявлені в дисертації положення не несуть у собі великої науково-практичної значимості, а тому мають дискусійний характер.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї та напрацювання автора, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї та положення вітчизняних науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей автора.

Загальний висновок. Дисертаційна робота **Литвиненко Олексія Юрійовича «Кримінально-виконавчі засади правового статусу засуджених в місцях несвободи в Україні»** є завершеною, кваліфікаційною науковою

працею, виконаною особисто автором, містить висунуті раніше не захищені наукові положення та отримані нові науково-обґрунтовані теоретичні та практичні результати в галузі кримінально-виконавчого права.

Дисертація повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44) та наказу Міністерства освіти України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019), а її автор – **Литвиненко Олексій Юрійович**, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
професор кафедри права та
правоохоронної діяльності
Державного університету
«Житомирська політехніка»
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Іван БОГАТИРЬОВ

Підпис *Богатирьов І.*
Засвідчую:
учений секретар
Житомирська політехніка
Богатирьов І.

